

Чурапчыга күн тахсар!

САҢА ОЛОХ

Чурапчыга күн тахсар!

2012 СЫЛ
ОТ ЫЙЫН
10
КҮНЭ
ОПТУОРУНЬУК
№ 92
(10525)

ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЬЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

Спорт

ЧУРАПЧЫЛАРГА ҮӨРҮҮЛЭЭХ СОҢУН

Ньургун Христифорова.

Хангастан бастагы Ньургун Христифорова.

От ыйын 7 күнүтөр хам-саныларыгар хааччакта-ах өрлөргө лауреаттыг күрөү ыгылына. Манна Уральскай уокуруктан, Казахстантан, Саха сирит-төн уолсайа 4 хамаанда, 25 кыттааччы күрөхтө. Бу күрөхтөн биһиэхэ, чурап-чыларга, үөрүүлээх сонун кэлэ.

Ол курдук, биһиги Чу-рапчыбыт улууттан Бахем орто оскулатын 9-с кылааһын үөрэнээччигэ Ньургун Христифорова

60 кг үөһэ ытантаны ань-ыла кыттан, бэйэтин ый-ааһыгар 2-с мизтэни ыла. Кини 2011 сый сэтти-ниттэн тренерэ Петр Николаевич Давыдовка дьарыстанан, бэйэтин куустээх санаатынан бу кыаһыаҥы ситистэ.

Онон биһир дойдулаах оробутун иннигитин да өссө үрдүк чыпчааллары бааран туран, бу ситиһи-тинэн итинтэ эррээ-лээбит!

Алексей СЛЕПЦОВ

Чөл олох

Арыгы Саха сиригэр саамай тыгана турар кыһалҕалаах бөл-лүсүт буолар. Билигин уу-луссаа хас хардыа аайа сирэй-харах, дьуһун-бодо буорайбыт дьонун көрөрбүт үксээтэ. Ону ту-оратарга, кэлэр кэнчээри ыччап-пыттын бу содултан харыстыырга республикабыт Президентэ Е.А. Борисов арыгылааһыны утары анал уураах таһаарбыта. Онон Президентин өйөөн, иници-атива санаан, аан дойдуну аты-ахтаах уу курдук аймаабыт арыгыны утары охсуһуобун.

АРЫГЫТТАН ТЭЙИЭБИҢ — ОБОБУТУН ИИТИЭБИҢ

Онуоха мин иһигэр ЧРОСИО 9-с кы-лааһын үөрэнээччигин Аркадий Пермяков ийэлээх аҕа арыгыны иһилэрин, онтон сытта-ан сир дьылҕатын, уйулҕатын туһунан суруйбут дакылаатын тутан олорбун. Кырдык даҕаны, дьыа кэргэнгэ аһардас аҕа иһэр буолууна бу ыал сии туруктаах буолар, оттон ийэ иһэр бу-олууна бу ыал огдолуйар, сымалыгар дьин этэлэр. Дьыа кэргэн тэриин сүрдээх элбэх эппиэтинэни ирдир. Ону хас биһирдигит өйдүүр эрэри, хомойуох иһин, иһилээх аҕа тэҥтэ иһигэ элбээн иһэр. Манна ыал орто хайдахтаах улахан оҕустарыны, өй-санаа өттүгүн сатарыйыны ыларын билиги бөркө дьин билэбит. Онооһор бу туһунан өйдөтөр сы-аллаах сахалыы кинилэри таһаардылар. Хо-лобур, нурбалар "Мичиллэрин", "Сэмэҥи", "Туһулугум дьоллоох буол" дьин кинилэри кини харах уута суох көрбөт. Бу олоххо дьин-чачы баар көстүү. Саатар манна кинилэри көрө, кини туох эмэ санаага кэлэ эбитэ бу-олуо.

Бу туһунан Аркадий Пермяков араас лите-ратураны хасыһан суруйбут дакылаатыгар манна түмүккэ кэлбит. Дьыа арыгы киирэн сатылааһына, дьыа кэргэн духуобунай уо-на материалнай терүтэ түөрүгүтүгүнэ, ай-ыраабын баар. Арыгы иһигэ ыаллар ыраас таппат, итэриҥ, ытыктаһы суох. Ий-элээх аҕа иһэр буоллаһына, оҕо кыра сааһыттан дьонуттан кыбыстар буолар. Араас оскуолаҕа анкета этэринэн, "ан дьон ханнык итэҕэстэригэр өрдүк кэлэйдир?" дьин бөлү-руоска бары кэрүтэ "арыгы иһэлэригэр, итирэлэригэр" дьин эппиэттэбиттэр.

Маннаха улуу педагог А.С. Макаренко төрөһүтүгэр анаан эттигин саныы туһуурун: "Эн хайдах таннарын, атын дьону кытта хай-дах кэксэтигин, кинилэр тустарынан туту дьон-

рин, эн хайдах үөрүгүн, хомойурун, дөрүт-тор, аймахтаргар хайдах сыһааннаһарын - бу барыта оҕо иһигэ улахан суолталаах. Эн дьыа арыгыны буоллаһына, иһиги туһунан санаа даҕаны. Бэйэ оҕолорго ула-хан буортуу оҕорон, кинилэри куһаҕына итэҕин, төһөлөөх да үчүгэй сүбэлэрин уоһа ньомаларын эйиэхэ көмөлөстүбүт. Оҕо ити-риккэ дьонуттан хайдахтаах кыбыстара бу-олуой? Куустээх санаалаах оҕо дьон арыгы-ыларын утарсар, көрдөһөр-ааттаһар, ол туһалааһына куһаҕына, утары туруута тийиэ барар. Дьыа итирик биһирдэтигэр уу-луссаа мээһ хаммар, үөрөммөт, төрөһүтүгэр кини көрдөһүүтүн ылыматтарыттан санаар-гылар, "оччоҕо мин даҕаны" дьин соруу-арааһы оҕорон сөп. Маннастан сорох оҕолор иһэччи буолаллар!

Онон оҕо күн сиригэр көрдөрбүт буолла-һына, кини дьоллоох, доруобай, үөрүү-көтүү арыстаах буоларын ситиһэр билиги эбөөһү-сүт буоларын өйдүөхтөөхтөр. Кини улаатан, олоһун буларыгар сөхтөөх онкулу төрөһүт уу-рарын ухнууоһун. Манна бастагы хардыһан арыгытан, табахтан тэйи буолар. Оҕо кыра эрдэҕиттэн оҕуолга арыгы турарын, итирик төрөһүтү харахтан да көрүү суохтаах. Оч-чор эр кини өйө-санаата ыраас, чөлбүк буола-рын санаан. Ыччат сырдык кэскилин сарбылар арыгыны утары охсуһууттан туора туру-муоһун.

Куустээх санаалаах, олоххо көхтөөх, чэп-доруобуулаах буоларыт туһунан хас биһир-дин кини кыһаллаһаах. Кини чөл олохтоох - ол олоххо элбэх ситиһилээх буолар.

ЧРОСИО 9-с кылааһын үөрэнээччигэ Аркадий Пермяков дакылаата туһанылына.

Елена МАКАРИНСКАЯ

Оттооһун — 2012

ОТТООҢУНГА ЭБИИ ҮБҮЛЭЭҢИ

Республика 35 улууттан 26 улуус сүөһү иттиһинэн дьарыктанар. Олоргон 12 улу-ус отторго быһаарыа толор-го эриллээхтэр. Онтон атын улуустар бэйэлэрин сир-дэригэр соруудаһарын ы-айан толорботторун биллэр-биттэр.

Ула-хамнас тэрээһинэ үбүлээһинтэн тутулуктаах өйдөһөр. Сүөһү аһылыгы бөл-лөмнөөһүнэ бюджетка 213 мөл. 364 тыһ. солк. көрүлүнэ дьин суруйбуттар. Ол иһигэр, оттук-уматык ороскуотун со-рох чааһын толуйууга 44 мөл. 289 тыһ. оттуур техниканы булууну 50%-и уйунарга 20 мөл. 50 тыһ., кыстык устата 45

"Саха Сиро" хаһыат 04.07.2012 нүмэринэр "Ходуһаа — от ыйын тоҕус күнүттэн" дьин ТХМ пресс-киһин иһигинэригэ тахсыбыт. Онон оттооһунга эби үбүлээһин төһө буолуора этилибит. Ону улууһун дьонугар кыһатан тирдээргэ, онно байан санаабыт эбэргэ соруһум. Тоҕо дьэтэххэ, "Саха Сиро" хаһыагы сурутааччы ыал арыах.

тыһ. т. оту пезиһи-таһыа оро-скуотун сабарга 113 мөл. 849 тыһ., аһылык саппаас фондатын тэрийдэргэ 35 мөл. 176 тыһ. солк. бэриллэр көрүлүбүт. Манн таһыан Олунэ уонна Алдан өрүстэр киириилэригэр ардары искуостеннайдык түһэригэ 50 чаастаах көтүүгэ 20 мөл. солк. наада дьэттэр.

Манна бэйэбиттэн эттэх-пинэ, оттооһунга баһаам көмө оҕуһулар көрүлүбүт. Ити көмөлөртөн "куһаҥи да үчүгэйдээх" дьэбиккэ дьыла

оттуур техниканы аты-лаһыла (трактор, охсор, муһ-наар, прессподборщик...) 50%-наах чэпчэтин көрүлүбүтүн туһана сатыырга субсизм этэ. Бааннартан кредит да ыла, холобур кыра Кытай тыраахтарын, охсор, муһ-наар булунар олус көдүүстэ-эх буолар өйдөһөр. Көмө эл-бөх, онон төһө кыаһыаһына, санааны түһүбүккэ, оттуу са-тыһаха.

МОТОКОСИЛКАТА АТЫЫЛААҢ

Быйыл, этэргэ дьыла, салаа оту хаалларбакка, салбыгын барытын иһигин оттуурга күһүлүр дьылбыт кэлэ. Ону 12-16 тыһ. солк. сыһаалаах омок мотоциклкатын туһанар көдүүстээх буолуора. Күннэ холкутук 1 гектар сир охсуох-ха сөп дьэттэр. Үчүгэй дьин бу хотууру атылаһыт киниэхэ предпринимательство мөһис-теретиота сыһаатын 80%-гар тийиэ толуйуон сөбө быһаа-

рылыбыт. Ону предпринима-тель буолуохха, докумуоннар пакеттарын толоруохха, куо-куруһу аһыахха, экир-тэһиһээ наада.

6-с ЧЫЫҤЛАҔА 6 ОТТОММУТ

Хайахсый нэһилигэтин олох-тор, үлэ ветерана, урут "Карл Маркс" соххус директорунан, ТХУ начальнигынан, "Чурап-чы" соххус парткомунан үлэ-лээбит И.И. Филиппов уласта-рынаан от ыйы 6 күнүгэр аһыаһаттан өрүсүһүн хо-дуһатыгар 6 оту кэбиһэн чөмчөтөн, салты өрүсүгэ оттуу барбыт. Этэргэ дьыла. Эрдэ-түр-бүт чыыһаах түмсүн сотор, хоһутаабыт — хараһа хасты-

Иван ДОНОМАРЕВ.

ВЕТЕРИНАРДАР СПАРТАКИАДАЛАРА

От ыбын 6 күнүгөр Иштигге алаагылар Илин эгэр улуустарын ветеринарларын сыл айы ыгыгыллар, үгс буолбут спартакиадалар буолан ааста. Быйыл V төгүрүн ыгыгыллар спартакиадага Тааттаган 21, Томмогтон 15, Уус-Алдантан 15, Амматтан 25 уонна Мэнэ-Хаҥаластан 21 киһилээх хамаандалар кэлэн күүстээх ыгыгыллар.

Күрэх икки күн устата ыгтыгланна. Бастагы күн ыалдыттар кэлэннөр, туһулгаларын мээрттэтилер, хонор сирдэрин олоһунулар. Бу күн "Аартыстаах айан" дигэн суоппардарга аналлаах күрөххэ аымалар кыайдылар. Онтон "Эстибат эрчим" дигэн ветераннарга ыгтыглыбыт күрөххэ мөңгө-хаҥаластар бастанатылар. Иккис күн спарта-килада үөрүүдүлүүх аһылгы-

тыгтан сазаланна. Бу кэинэ
нордоох-нордоох ким тургэ-
ниэ "хот-дог" сипринтэр аһаас-
таах эр бөрдөргэ "Моёму Боо-
тур" дикэ күрэх ытылыына.
Кыайылыаарынан Мэнгэ-
Хангаластан сылдыар Иван
Петрович таарыста. Бу күрө-
ри бары сөргөзө күрдүлөр. Онгон
кыра аһылкка сынныалан
буолла. Хамаандалар аһаан-
сизэ, илалы күрөхтөргө куус
ыттылар. Ол кэинэ спартакиа-
да 4 түһүмэхтээх сүрүн
күрөргө ытылыынына. 1-кы
түһүмэххэ саастарынан наар-
даан эстафета буолла. Манна
Амма улууһа - 1-кы, Чурапчы
улууһа - 2-с, Таатта улууһа -
3-с миэтэлэри ыттылар. 2-с
түһүмэххэ кырыыаастаан, кы-
лыһан, куул катан, кыыс сүгүн
баран сууран, кубуһаан ку-
сталаһан Амма - 1-кы, Уус
Алдан - 2-с, Мэнгэ-Хангалас

тыгна. Биир кийнйи харагын сабан баран крут ийгээр кил-лэрэлээр, онгон иккис кийитэ тахыгтан этээчи буолар. Манык тынан ким албэк сий-кэй сымьытыг хомуйарыгар кииристилэр. Сүрдээх тыгнааһыннаах күрэх кэинэ чуралчылар 10 сымьытыг хо-муйан I-кы, Таатта уонна Мэнэ-Ханалас 8-тый сымьы-тыг хомуйан II-с уонна Томпо сүгэтэ сымьытыг хомуйан III-с мизэстэлэргэ таарыстылар. Он-тон түмүктүүр 4-с түһүмэххэ сылаппачанан куоталаһыы бу-олла. Мана Чуралчы - I-кы, Уус Алдан - II-с, Мэнэ-

III-с мизэстэлэргэ таарыстылар. 3-с "Көмүс көрдөөхүн" диэн түһүмэх буюула. Манна хамаандаттан иккилии күүн кы-

Ханалас - III-с буолдулар.
Уопсай түмүккэ III-с миэстэни
Мэңэ-Ханалас, II-һи Чурап-

чы уонна I-кы кыайыылаах аатын Амма улууна ылылар. Маны таһынан "Эр хөһүү" уонна "Силовой экстрим" 35-ригэр диэри күүстээх анаардарга, "Күлүмчээнэ" 35-ригэр диэри көрү анаардарга күрөхтөр буоллулар. "Эр хөһүү" тыһынан киирэн сыал ытааһына, маамыкта барааһына, хомуур хапсаҕай күрөхтөрүнэн ыгытыһына. "Күлүмчээнэ" баҕа өрөөһүнэ, оҕуруот аһыттан бүлүүдэ астааһына, матырыйаалтан оһуор кырыйааһына, оригинальнай бүлүүдэ көрдөрөөһүнэ, үтүлүк тигээһинэ уонна түмүтөр сүүрүүтэ түһүмэхтэринэн буолан ааста. "Силовой экстрим" күрөххэ эр бордоор трактор шинаатын эргитэн, кинигэ хайа тардан, бэрэбинэ сүтэн, "УАЗ" массыынаны соһон күүстэрин көрдөрдүлэр.

Кишэ тарганаары сүлдэн атын улуустар Чурагчы ветеринарнай управлениетагар улахан махталларын эгилээр. Барытын үчүгэй байыттык тэрийэн, үөрө-көтө көрсөн, сүрдэх интэриэһинэй, дээ-бэлээх күрэхтэрдээх онуруу ыһыһыттарын сэргээн бардылар. Өссө даҕаны сүл айыы манньк көрсөн ийиэхпит дээн эрэнэллэр.

Манна эбэн этиэхтин багарабын, кырдык дағаны, күрэхтэрэ сүрдээх интириэһинэй, киһи сэрлэи көрөр, барыта чоһчу бириэмэтинэр, хойутааһына суох буолар, сүрдээх тэрээһиннээх сарал-кидэ буолан ааста.

Туйаара ПОСТНИКОВА.

Ты хаһаайыстыбата

УМАЙАР УОТ КУРААН

Баянл сайн дайду сиртэр-уугу-
гар уот кураан сатыылаата. Мин кыра
эрдэхииттэн от үлэттэр охус сизэ-
эчиннэн үлэлэххиттэн ыла 60-ча сый-
лаастаа, ол эрзэр ходоуна сирэ маннь-
курааншабыттын өйдөөбөтүц. Кура-
аннаан от үүмэккэ Кэбээйиннэн,
Бүлүүнэн, Хангалас сирдэринэн, Амма
унгор үрөхтэринэн тайга баһын тайа-
нар, ыраадынан тэлэһийэр сыйлар ба-
алара да, быйылгы сайын от үүнүүтэ
ордук хойдох, кураас туруктанна. Аны
ардах түһөн от үүнүө дүэн кэтэһэр,
бэйэни албыншаһын эрэ буолуоҕа.
Аһыҥаа быйдыһыт, онно эбэн
сүөһү, сытты тэсибит алаастарыгар
от үүмүөт. Арый аастыт сайыннарга
тыа баһаарыттан уу киирбит үрөхтэрэ
ханыкк 300 оту бистэктэрэ.

Отгуйа саадамна. Сүбүлүлээх, сыгылаах дьонгон ханна баран оттууллаларын ыйгалаһан көрдөххө бары да мууу-тэни, үөһүгүн туту эмэ баһаараллар иһи дьон кэтэсһини баһаһыан-һаһылар оһорор күрдүктар. Уустуктан уустук, ыарахантан ыарахан кэм-ээр үүнүдүр. Туох да дьэбит иһин оһорон бизири, этэргэ дьэри тыа дьыно сүүрү баһыгытын эһин иһэнкитин быстарыһа эрэ тирдэр, "буруйу оторугу" тэһнээх дьыла буолуора. Мин дьон өйүн-санаатын буккуйаары хаһыакка суруйар буолбатахпын. Барыта баары этэбин, сулу-иһи тобуламмыт мунг саатар баар сүөһү, сыһы анарын этэһигэ кыстатан кэлэр кыстыгы туоруохпут дуо? Уустук. Анардас республика салалтата көмөлөһүө дьин сөнө эрэнэр тутах. Былдан турар туох кыалларынан көмөнү оторусхтала.

"Тугу онгорууха?" дийн өй-санга барьбалтын да үүдээ-хаайа тутан эрдэг. Чугастаары улуустарга, ол ийнгэр өрүс энэр, от үүнүгүтэ оншук дэлзэчи буолбатада ийиллэр. Биллэн тулар улуус саламтата төһөн кыаллараныан мобилнай этэрэгтэри тэрийтэн ыраах сирдэргэ сүөһү аһылыгын бэлэм-изэлэни тэрийтэ сатыада. Ити боппу-руоһу толору банаарбат. Сахалар

уруу-хаан тардмхан, бэйэ-бэйгээ
көмөлсүхэн баччаа кылэххит, онон
арый да оттоох улуустарга шорор
дымытун-сэргэбитин булан, кини-
лэргэ кыбыллан оттоонуу тэрийэ са-
тыг ордук табыгастаах буюлу этэ.

Урууку өтүүгүз кураан сыяларга төһө да күүнү бырааган атын сирдэргэ оттоонут иһин, сыл тахсар от саппааһын улахан бырыһыанын быһаарбат этэ. Онон мизэстэр сэргэйбети барытын хомуйуу сүүрүн сыал, сорук курдук турара наада. Билигин күлүү-элэк курдук иһиллэр буолан баран, кыһалга түрээсбитин кэннэ халыахпыттэй, илбиһэн оттоонуну сатаан тэрий-дэхпитинэ, ханнык эмэ от саппааһын мунньунохпут. Үгүстэр мин ити эти-бин күлүү-элэк оттоохторга буолуу, ол эрэри баар балаһыанһыга ситэнэн этэбин. Дьон иһин хотуурууга төһө-тэ ыраатта, оон адыс кыалдыбаты этэрин дэһи утарабын. Ысыахха наада. Билигин иһин маннай утаа эрэ ыарыратыа, онтон этэ-сигиз үөрөнөн син сыстан барыа. Эһиллүгэр хаамы-тыгар сытпага эбээт. Аны ол иһин хо-туурунан оттоон, төһө сүөһүнү сыл таһаарыахсыйыт дээн утары этэзэчи-лэр эмиз бааллар. Ыал үксэ 3-4 ынах-таах ээ. Дьиз кэргэн күүһүн барытын холбоотуруна, түмүстэхтэригэ, этэргэ дээрэ "оттоонотхохко оттоотук туолар", үргөзтэхтэригэ даҕаны син үөтэллэ эбитэ буолуу. Манньк кураан сайынга дулдалаах кытактар, сэтэ-нэхтээх үрүйэ-харыһа эрэ мизэстэр оттонор от улахан бырыһыанын ылы-ахтара. Арай токус хотуур суора ула-хан маһэи үүскэтиэн сөп. Атын-лаһаһахха, көрдөһүүххэ. Атын улус-тары даҕаны кэрийиэххэ. Өгө, оттоох улустарга бириэтиһээн эмэ да буол-лар туттуллубат, өһүгөр ыйаан туура хотуурдар баалара буолуу. Өссө аһара түбөн эттэхпинэ, кураан биһи

эрэ сайшлынхан бүтүү сууга, онон илиинэн оттоолууну умнарбыт хайдах да та-
быллыбат.

Биийн бүтүлэрбигт умайар уот кураан сылларга кучуну, хатыг лабаатын уода барытын хаһаанан 1-2 ынахтарын сыт таһаараллара уос номор буолан билилгизэингэ дэри кэпсэингэ сылдар Дулца. Дулцаны бэлэмизинни күүскэ ытыахха. Ааспыт үйэ 70-80-сс. совхозтар дулца аһылыгы дэлэччи бэлэмизон, сүөһүнү аһы энчирэштэтэхтэрин үгүстөр өйдүүлэрэ буолуо. Дулца аһылыгы бэлэмизонин билиинти кэмгэ улахан сырата суох кыаллыан сөп. Дыа көргөн, аймах, өрү уруу барыта кыттыһар судургу үлэ Аны ыал айты трактор, мастына баар. Тракторга холбонор от охсор баатылар дулцаны быһар агрегаттары оңорон туһаныахха. Оңоһуута уустуга суох, аҕа саастаах калыонэ билэр буолуохтаах. Дулца аһылык уһун кыһын устата элбэх күнү дыһы быһаарыа эгэ.

Мин саньахнар улуус, нэһилиэк-
тэр салаалалара уустук, улахан кура-
ан сайын турбутунан, ыксаллаах ба-
лаһыаһыа үөскээбитинэн тэрээһин
үлэлиригэр маньыктары учуоттуохта-
рын сеп эгэ:

Түүх хамтлал мининэ түүх дьаһал-
ларьтлалларын дьонго иһитиннэ-
рон тизэрдэ иһин, мизэстэрэ сьылдыы
бытаарар дии саныыбын Сайынгы
быдыаһыктаах кэмгэ биир күн түүх
да көдүүгэ сүүх сүтэрэ улахан охсуу-
лаах буолуон соһ. Өр кэмгэ өнгүөм-
мит кураан охсуутун умна быһыы-
тыйдахпыт, билингин көлүнэ түүһэ
да түүлүгэр батаппата буолуо
"сүөһүбүтүн эһиэхпин" дигэн тыл-
буу элбэхтик истэбин.

Республика салалтат маньык ык-
саллах быһыыга улахан көмөнү туох
кыалларынан барытын онороругар

саарбахтааһын суох. Кэпсэтин, туруоруу баран эрдэз. Ол да буоллар бири өссө төгүл этиэхтин сөп, комбинатор, туорах бурдук кэлиитин хас төгүстүл турар сүөһү, сылы төбөгүн айыккүскэ туруоруохха. Бааһынайын, чааһынайын араарбакка эрэ. Бу булуруос эрдэ быһаарыллан, тыа дьонугар эрдэ тийгэрэ буоллар ханнык эмэ эрэл кыһыын үөскэтиэ этэ.

Ыстатыйабар дулланы балээннэхэ дигэн этэн турабын. Манан сибэстэн бгыларыт арэгаттары, дробилалары сакаастаан, үбүн-харчытын республика көмөлөһөрүтөр тууорсаан атыылаһар суолун-иһин тобулар буоллар, бу уустук кэмгэ элбегэ быһаарыа ээ.

Милигин биэр долгутар. Арай мааньык уустук кэмнэ дух-дах буолан сүрүн баайбыт сүөһүбүт, сылгыбыы быста арайыыр турукка кырдарыа иһиһиһигэр туох дьылга, олук күүтэрий? Төһө да санаатахпыт аайы "сүүскэ биэриэххит" диэн тылаастарбыт ынах-сүөһү, сылгы Чурапчыны Чурапчы өгүрөн олорор сүрүн баайбыт. Онон дойдум дьыно кырдыары буоллун, эдэр буоллун өйбүтүн-санаабытың, күүспүтүн-уохпутун сүөһү аһылыгын бэлэмнээһингэ ууруоххайың. Билиги эһэлэрбит-аҕаларбыт, эбэлэрбит-ийэлэрбит уоттаах, уодаһынаах сэриини, аймалдьаннаах күүс өтүтөн хоту көһөрүүнү, сүт-курраан, аччыктааһын иэдээни, элэр курдук үс өлүүнү өнөтөн турарың. Чурапчыларын туһутар охсуспутара, кыйабытара. Онон билиги, аһыгы калүкэң чурапчылар, туруулаһан туран, бу үөскээбит күн-дьыл ыарканын этэгинэ туорутуҥа да үүһүтүҥ.

Семен Петрович МАКАРОВ
СР-тыатын хаһаайыстыбынан
үтүөлүккө ылайык

Билигин дабаны үлэни кыайа тутар

Кийн 1964 сэлтан, очтоогоу Эрлийн Эрхетийн аатлан кылхоз произведствотыг үлэлэн тахсарыгтын, күн бүгүнтэ дээр 48 сэд устата үлэни эр өрө тулал олорон кэлтэ. Ол ийнэр 1968 Советский армийа сулуусгалаан кэлэтин, Чурагчытадир коммунальнай хаһаайхыстыба түтүү биригэдэлгэр үлэри киригэдэлтэ, бу тэрилтэ тутах үлэнигэр тийсэ үүзэн үлэлэн хамсыг сэлдэр. Эр эрдэвтэн үлэни эр өрө түлхүт, улгум, толоругас, көнө, судуруг майгылаах, үлэни талгыгэр уолу табэ көрөнэр, тэрилтэни салайааччылар бэрт сотору болуотүлхүктэр биригэдэлэрин биригэдэвирингэ анылалар. Онтон ылата биелгэ дээр 40-тэн тахса сэд устата Гаврил Александрович солбулгубат биригэдэлэр буолан үлэлэн кэлтэ. Онноор, бу адыс кэлэн, сааһыран баран, 2010-2011сс кыһынгы сезонга коммунальнай хаһаайхыстыба котельнайдыр оттор биригэдэлэрин куотаннаһылырлар "Бастыг биригэдэлэр" дигэн анал номинацияны сэлдүмүгүнэ нагараадаламылга. Чурагчы илһингэр коммунальнай хаһаайхыстыба хайысхатынан ытылган кэлбэт

19-с үйлэж Чурагны чулуунун ардаа өтгүүр црууну Малдхагси нэгиллээгэр олох-
суйан үздүйбүт, нэгиллээгэр биір сис ага үүнүгэр тийгэ үүмүт, нэгиллээгэр салалы-
быт, боай-талым олохтаммүт, "77 Бестүрүгэлтэр дуо?" - дэмийт (дэж сүлдэ-
быт) Кууһума Пестерев улааттарыттан удьурдаан үөскээбит, билингэ дизри
үлэ үөнүгэр сүлдэр, Саха Республикатын коммунальнай заһаайыстыбатын бас-
тамы боочуоттаах үлэһитэ, Чурагны чулуунун XX-с үйлэздэи бастыг үлэһитэ, Чу-
рагны сэлэннээтэн боочуоттаах олохтоого Гаврил Александрович Пестерев бу
дьыл бас ыйын 24 күнүгэр 65 сааһын тамтамча туюлла.

Үгүйн үгс туугуулар барьга буулба-
тарьга баянбар үгс өгтө Гаврил Алек-
сандрович баянчгы салалтатынан,
сүүрүүтүн-көгүүтүн, кини биригээ-
дэлээн туугуубутара, өрмүшэм-
көтгө да дигтахха, улахан омуна суох,
өшөөгөр таас туугуулары кылга тийэн,
туугу ылыа сымдылбтара эмсэ баар,
холобура Талей унууаанын сага остоло-
буой дымзин, Болтоногор аровнай га-
рааны биригээдэлээн иддэ тахан, ту-
татпаан биригитин кырдаас көлүнгэ
өлөхтөөхтөр өйдүүр буолуохтаахтар.

Бу үнүн сөздөр усталарыгар зобок санаттар-иңгэтэ суох, сөзөй, илгэн буолбакка, маалды үлүлгэн түбүгүрэ сымтлар Гаврил кишини иһинэн, киби биргэзэ дэтисэр ыччат дикү үлүлгэн-хамсаан аа-стылар. Бу дьон бары киинэзэ үлэзэ эриллэн, тутуу уустук, мындыр үлэтин албастарыгар үөрөнн, үлэзэ сыһантыга ббай уопуту мунууһуна, үүүн-сайдан, самостоталынай олукко үктэжи үлэһит буолбуттара Бириэс үлэзэбит табаары-стара Гаврил Александровниһи үлэзэ олус кыайыһа-хотугас, бэриниилөөх бириэмэнэ, күнү-дьылы аахсыбакка харса суох туруулаһан үлэһитин, ыл-былча киһи кишини кытта тэҥэ сыдыл-лан үлэһитэро ыарахан этэ дикэн биллээл-лэр. Дэлэзэ дарына довтортот. "Бу Гав-рил, эи, олус харса суох күүсэ үлэһит-тин, бэйэрин харыстаамаккын, сэрэн, пенсиягар тахсыбакка эрэ охтон хаала-айаргы", - дикэн хаалдыһылы булаан сэр-тэһиттэртэ дуо. Хор, дэе онук, үлэһит киһи дикээдин, хата, этэнигэ, пенсия сааһын уон сыт аһаран, эсэе дэ үлэтин сымтлар. Тутуу биригээдигин салтыбыт сымтларыгар киби биригээдэтэ үлүүккэ

туугуу үлэгчлэртэйгээ хуучна хамтатгалуураар түүрт түүрд 1-н үлэгчлэртэйгээ тахьсч, ол түүмүүсн биригчлэртэй түүрт массынна фондлара биригчлэртэй. Бу бириг биригчлэртэй ситгилчлэртэй бэйгээ түүнүн рекорд

Гаврил Александрович тус байгаль 5 тогуйд "Социалистический труд" ахлахны кайылынаар" багшилэригтэй болжээм. мэтэ. 1986 оны даа Чуралчыгартан ван бастаан, Саха Республикатын олох-даах коммунальнй хайааыстыжа Министрстволын Бочуотун кинээтэ-сэр киллириллбита. 1989с. "Үлэ ветеран" мэтэлээн тулгуута. Чуралчы удууһун дыаһалгатын 2000с ахсаанын ый 29 күнүвээрэ 300N-дөөх дыаһалыан, сана XXI-с үйдүр үктэннэнэн сибээстээн, "Сүүрбөһиэ (XX) үйэ бастыг үлэһити" дөөн Чуралчы удууһун дыаһалгатын андалаах махтал болжэ Зыяныан навардалаан, удуу 100 бастыг үлэһитэрин ахсаанырылар кырыбта.

Санга XXI-с үеэс үргэлжлэлт, төрлөлттэй салалттай Гаврил Александровичы эмиз биш саамай ыарахан, бэлчээл, шаллаах чобузан отгуулир котельнай хайаайлыстабата биригдэирикэн анаабылта. Кини бу үлдэр кийрэн ысаатын кытта тэнгэ дыалаа эмиз тутарга бар-быта. Урут албахтэ алдынан-кээнэнэ тонгууну-хатыны танаарбат, саас итти-тэй сезона түрүктэйригэр нэһилэ тэ-лийэр куһарыи туруктаах котельнай күн бүтүн улугу биш тарбахха багтанар үчүгэй үлүлээх, бөрө туруктаах базалаах, үлгөр дьонурдаах коллектив объек-тын буолла. Сааһын тухары ыарахан илэкилэн үлгэр сымдыыбат кэли пен-сияра да тахсан баран, сыныналат сым-

нагас олгоу олорбожо, эмин бигр элр-
хан, уугук үлс участагын талан, сал-
гылы таһаарыганах үлснэ нурдору сым-
дара олохко бигр хорсун бийны холо-
бура буслан, элр ыччаты үнхэтэр, нитэр
суолгата улахан.

Саха Республикатын Правитель-
ствотын 2003 с. атырдьах айыы 19
күнүгүрү 545 №-дээх уурааһынан рес-
публикабыт социальнай-экономическай
сайдьыттар улахан үтүлгөрүн иһин
Гаврил Александрович Пестеревкэ ос-
туолта ууруллар аналлаах СР Прави-
тельствотун Бочуотунуй Грамотата ту-
тарыллыбыта. Олгон 2004с. саас муус
устар айыа республика үлэһит (рабочнй)
аранта дьонун ортолоругунан аан баста-
мынан санга олохтоомут "СР дьээ-үт
коммунальнай халһаайыстыбатын Бочу-
отуннаах үлэһитэ" дьээн үрдүк аат иһэри-
ллыбыта.

Дээ, итгэж Г.А.Пестерев турдуг хаан да явахатартан толгон турбат, кхайбат-хошго тугууан үгсэрийг сэлддэбат, үлэттэн акжаастаммаг, модун куустгах санамхайм джонор баар буоланнар, сир үрдэ сийлэлийн тыйлар, дийдубут аата-суола арбанар, олох-данаар тугсар, ийнэи сайдар, үгүс скитиэлэрийнэн илэн туттунар кхайтанар буоллага.

Билэтин даҕаны иһитин үлэстэн араары иһик, дьонун-сэргэтин туһутар үлэлээбит ыстааһык 50 сыта тэйдэр үтүө баҕылаах ыттык кырдыарыстык өссө даҕаны таах олохон хаалар санаата суох. Аны уһаайбатын иһилэр сир-уот оҥоһотон, оҕуруот уचाастага тэринит улуутулар, дьонутар ас-уөл программатыгар кыттыһан, оҕуруот олордон көмөлөһөр үтүө баҕылаах эбит. Ол сылынан оҕуруон кытары, аэропорт территориятыгар санга тэриллэр сэдөө-оҕородческай уһаайбалартан сир көрдөнөр боспуроруну ситэ быһаарылыабыкка сымдыарытан хомолтогун билдэрэр. Улуус, көһилээк дьаһалталаары маны болгоһоттор ылан, чулуу үлэһиттэ баҕа санаатын толордоһолор махталлаах дьыала буолуо эҥэ.

МН. КОРЯКИН,
үлэ ветерана, РФ Журналистары
союһун чылыһы.

Хоту көһөрүллүү 70 сылыгар

АЛДЪАРХАЙДААХ СЫЛЛАР ААСПЫТТАРА

1942 сьылаахта Чуралчы оройдо-
нуттан 42 калхоло күдс оттирэн хо-
ту көһөрүдүз ыгыттыктара. Оюн Аы
дойду Улуу сэрштитэр тэһкээр кы-
таанах, ыратан сьылар күрнэр
бурдуксабиттара. Ама да аастытын
иһин, ол алдыархайдаах сьылары ат-
тан-санаан ааһар — тыһынаахтар
иэспит. Сааһыран алорон санаатта-
ха, санааттан араһтан ыарахттык-
ры көрсөн кэлбит эбиттэн.
Көһөрүлүдүз барыт дыһынут бары
алорор дыһылаах-уоттаах, сьыгылаах,
сүһүлээх, хаһаайыстыбааах этилэр
буккалаа. Дьэ, ону барытын биэр күн
ыраахтаран, модьуйан туран атын
сирдэ үүрбүттэрэ өйөһ боптат. Ол ха-
алларбыт маларын сьыһа, бөйдөра-
дуоллара ый ыйыага буолбута,
күдүһэ көтүтүт. Бу алдыархайа ай-
ыда кытта кыттылыста. Хал-
лаанга өһөх харага аһына быһыт ыс-
пыста. Ити дыһаһ тахсыбатара,
көһөрүлүдү сьылар күдүһүн-кыат-
пыт оһуһуһтэһу буоллар, биһиги
Чуралчыбыт хайдахтаах күрдүн ха-
лыһ, күдүһтээх, кыаттаах, турукта-
ах, модьу үлүс буолуо этэй?

Хоту Муустаах муораҕа барбыт дьонтон олус чорботон "Кыһыл кырык" колхоз чилиэнэ Иннокентий Сидорович Андросовы саныыбын. Кууэтэх үлэт-тэн ордон кэлэи, калып Чакыртан кэргэн ылан, 10 оролорон, улахан ыал аатын ылан, бу дойдуттан барбыта Андросовтар биригэ төрөөбүт албах этилэр. Үс үгүс ыгчаттара сэрэн хонууттар охтубуттара, бырааттара муораҕа өлбүтэ. Иккэ кыыстан бири оролорон баран өлбүтэ. Миһ көһөрүллүү сылыгар дойдубар бу оҕолору кытта дуукаахтаһан олорбугум 1942с. ынары күнүгэ биэстэ ыырга уураах алохтоһой, кыһылысыйтар улахан үлүгэ түспүттэрэ. Колхоз үлэгэ ыараханын мөн оһо бил-

бигим. Бийрдии ынааыксыт уонтан тахса ынахтаага. Ылаа айлы титиөөсө тахсан бийрдии ынааыксыт ханнак аагтаах ынааыттан төһө диигэра үүгү ыабылтын ынааынгна ууран ыыһыр учуогут дьан үлэни толорбуутум. Бу үлэ кыра кылвас үөрөхтээх киһиэхэ олус ыарахана Олус ырыбтыла, дуудуй-бигим. Кыһан аһаабат да, утуубат да буолбуутум. Ынары бөгөстэ ыһын аан маннай "Кыһыл кырыс" колхозка олуктоомута. Суруһулар күөх от сүмэти тото-хана сизминэ ыраа, бары кииригүбүбүр арыһа, үлүөс сүүйүтэри буолбута. Аһы онно эбии көүөрүлүүтү сүкүлгэнэ турбута. Муорада барар сураа иэтин кыралыын-улаханнаын ытаһыи-сонгоһу бөрү буолбуһпүт. Мин 40 сааһыттан икки харанынан көрбөт буолбүт аһабан сирдээн, киниэхэ кыра саасыттан харах буолла улааппытам. Эһим бийрде да мөһүлө, улааппахпар дээрэ утуубакаа энэл дыйбигинэн туугу быһа сапсыһар буолара.

[illegible]

уугуух туугаары бу дойдуга хаалган, ытган-сонгон, эройи-буруйу көрөн сыгдьянган жэригэ дэсэмтутун кытта барсыах. Мииң кырдыарасын. Ыллекхтүгэ, бавар, тууга-уокка, кумааха да бырахтынар. Ылбүт кэһи тууга да бийлэте буолуо, - дийэтэ. Мииңэ барар туһунан өй суох, хаалар туһунан санаа күүскэ кииртэллөр буолла.

Энэбин илдэ бардахтарына, мин
гыга туһуем дии саныыбын. Арай он-
дук эбитэ буоллар, энэбин аһыан, ыта-
ан-сонгоон, ханна да барарбын билбэт
буола муһан өлөн, үөн-көйүүр аһылыга
буолуом эбитэ буолуо. Дойдуларьтар
хаалар дьон малын-салын тутар комис-
сия кэлбитинэр мин, харага суох энэбин
өрөр кэби сурунган, барарым-барба-
рым туһунан муһнах буолла. Онно ми
ниир куолаһынан кыайаамамын, энэби-
нээн хаалбыттыт. Энэбин өллөүгүн бой-
ом унуох тутуом диин сүрүк сурууан
мээрди. Ити курдук бөһүни колхозтун
бизинесэ эрэ дойдубутутар хаалар
дьаало тиксигиһинит, атыттар бары
үөһү курдук үүрүлээн, тус хоту ат-
ааһытара.

Дюммуун кытта бырастыллаһан,
иты-ыты эһэбэр кэлбиттэм. Ол сыт
т сүлх үүмүстэрэ. Сиеризэн дүөдү
ытыгытын кэрийэн арайах түүтэх от-
тоотум, катын охторон былахтаатым.
Ымныы түһүөр диэри ынахпыгын
ан, күүрүхтөнэн аһааһыбыт, кэлип
даһа өтөстүбүштү. Эһэм алтынны 8
үнүгүр 88 сааһыгар албута. Орука
олхоттан кийи көрдөбүтүпэр биэрбө-
йүлэр, өлүгүмү бэйэм көмүөм дүөн су-
ук суруйбутун дүөн суруктун
өрдөрдүлүт. Хайахпынны, биэр 16
аастаах аймах уолу, мөлүгүтүн бапта-
аа сыл ара эдийибин кытта тээн хас-
ыбыт. Маһын арам аймахтара огор-
доттара. Эһэбин кистэстэхпит күн
өнүө күнүгөр мистэрэ анара халын

хаар түспүтэ, кыһыммыт ээпсэкэ кэл-
битэ. Эһэм барахсан, иккэ хараҕа суох
да буоллар, үтүө санаатынан үтүһү да
көөлөспүт эбит диин махтана санаа-
бытым бүтүттэ диири сылдьар.

1942 сыллаахха айына үөн суус албоң, бастыт таараста дин санаабылпыт айына биир алаастан атын алааска көтөр эбит. Айылга ньылаах да ууну бөрүбөт, от ууга кытыаста умайар сайылыгар уугу кытта охсуһан тахсыбылпыт. Дьоммут көбөрүүгө баран, баар суох дьоммут сэримгэ аттанан, чакчы киһи санаатын баттыар, киһи утуйар ууга көтөр ыарахан дьыллар-хонуктар билигин дарыны сурахтэин эмэллээ.

Энэм Ёгор Семенович Алексеев соёлох уудлаара кэргэннэммитэ да, орломмотор. Тааймь Иннокентий Ёгорович Алексеев үөрөж суох модьү үлэһит этэ. Кинэ көһөрүүтэ баран, ик тибиһин ыалдьан, хоргууан олбут сурахтаады. Ойорго муорада ыраах балак булдулар баран, кэллэн дойдутугар кэллэн баран туора ыалга көрүлгэн ыалдьан олбута. Мин аймахтарым бары сизгэ дьаллар эһилэр, усчалыыга тийэр ыанар ынахтахтара, ону таһынан субан сүһүлэхтэрэ. Балары барыгын хоту баралларыгар нолуокка туттарбыттара. Харчыгын илиилэригэр тутта туттарбаттахтара. Хоту барбаттахтара буоллар, бу сүһүлэрин туттан, хоргуууохтара суога этэ. Туох да кыһалгыта суох кыстаахтаах ыал хоту баран, ити курдук быстах дьыллаламмыттара.

Бишиги улсуус сарни кэмнээр тоһо
дэрини киһи уйана-хатана биллэр үгүс
барахаттарын көрүстөрхит, онтоһо-
тарыйбака, барытыгар инниги
күөнтө сылдьарбытыттан бөрү бэйэм
улаханньыс үөрөбүт. Ханньык да кэмнэ,
хаһа да норуока манньык ордон тах-
сыбатыгар баарыбын.

Екатерина ГАВРИЛЬЕВА,
92 саастах тыыл ула ветерана.
Чурагчы.

Хаймат бичээсээ бариллаа графикта: 16 х 00 м. **Бичээсээ бариллина:** 16 х 00 м. "Сана олох" редакционной-издательской холбооноос 9.07.2012 с. офсеттэй бичээттэннэ.
Адресһа: 678670, Чурапчы эл., Карл Маркс уул., 26 "а". Индекс: 54907. Хаймат идүүлэрэ үстэ: олч. дүгүнниккэ, чөлөөрө үөннэ субуотатаа тохсоор.